

ESKIL BLOCK:

Ett friare Afrika — vårt ansvar?

Etiopien för utrotningskrig mot såväl åsiktsmässiga som etniska minoriteter. Tanzania är genombyråkratiserat. Zimbabwes regering anstränger sig att avskaffa de sista resterna av det demokratiska arvet och Angola och Mocambique förföljer sina minoriteter.

Eskil Block målar bilden av Afrikas problem men visar också vägar ut ur den nuvarande situationen.

Satsa på kuststädernas mellanskikt och låt dem samarbeta över riksgränserna, uppmanar författaren. Det vore bättre än att som nu bekosta budgetunderskott, gäldräntor, byråkratlöner och vapenköp åt diktatorer eller terrorgrupper.

Tekn lic Eskil Block är avdelningsdirektör vid FOA.

Sydafrikas raskamp hårdnar nu raskt. ANC manar till ekonomisk blockad mot apartheidregimen; den företar allt tätare raider mot ANC:s baser i grannländerna. Fast ohörsamhetsaktionerna ökar i antal anser alltfler ANC-anshängare att dagens regim bara kan störtas med våld. Maktkampen har redan inletts mellan frihetskämpar och yrkesrevolutionärer inom ANC. Trycket ökar särskilt mot de svarta som i någon form samarbetar med Sydafrikas regering — ”varma halsdukar” eller med bensin indränkta gummidäck hängs om halsen på offren och antänds. Radiosändningar manar till kamp mot samarbetsmän, precis som i inledningsskedet av inbördeskrigen i Algeriet och Vietnam.

Medansvar

Den som stöder en sådan utveckling blir lätt medansvarig för kommande blodutgjutelse. I Sydafrika tränas vita kvinnor redan i vapens bruk; regeringen bygger testbas för kärnvapen och kan lätt fälla dem över grannarnas huvudstäder om de skulle angripa med vanliga vapen. Är då varje väg till fredlig kompromiss prövad? Den amerikanske författaren James A Michener föreslår tex i slutet av sin roman ”The Covenant” de vita att inlemma ”de färgade” och asiaterna samt att dra sig tillbaka till Oranjefristaten och delar av Kapprovinsen. Detta är kanske ingen ideallösning men likväl bättre än det blodbad som annars måste följa. Den militära ledningen i länder som vunnit sitt oberoende genom långvarig kamp har för övrigt nästan aldrig velat dela makten med demokratiskt utsedda politiker. Att avvisa var politisk lösning blir kanske i

praktiken att ersätta en rasdiktatur med de svarta randstaternas ideologiska, militära eller administrativa förtryck, ofta kombinerat med stamtyranni. Från våra egna biståndsländer har människor förlorat sitt (asiatiska) ursprung!

Vi har sedan dess funnit oss i att Etiopien för utrotningskrig mot såväl åsiktmässiga som etniska minoriteter, i Megistos folkomflyttning av och livsmedelsblockad mot dem som inte finner sig i hans centrala diktat. Tanzania är genombyråkratiserat, dess ekonomi förgiftad av allmosor fast president Nyerere redan i Arushadeklarationen lovade avstå från utländsk hjälp för att inte bli beroende av den. Zimbabwes regering anstränger sig att avskaffa de sista resterna av det demokratiska arv som en gång fick oss att stöda denna välmående randstat; Angola och Mocambique förföljer sina minoriteter. Trots sina oerhörda naturrikedomar ger varken Nigeria eller Zaire sina breda folklager en anständig levnadsstandard; Zaire kan inte garantera ens elementär rättssäkerhet. Orsaken är förutom stamfördomar skriande korrupktion och vanstyrelse, från statschefen nedöver. Ändå har Zaire (jämför Kongo) mottagit omfattande och långvariga insatser av Svenska Missionsförbundet; Etiopien och Tanzania från Evangeliska Fosterlandsstiftelsen resp Svenska Kyrkan. Kenya — där Sverige satsat allra mest på familjeplanering — rasar raskt utför. Dess abnorma befolkningstillväxt berövar både landsbygd och förtortsslum den enklaste utbildning eller vård, och där FN:s miljövårdsorgan har sitt säte anklagas "kungahuset" för tjuvjakt och miljömord.

Demokrati — men inte för negrer?

Europa vet bot för korrupktion och ineffektivitet: yttrandefrihet och konkurrens. Våra egna folkrörelser krävde hederlighet och öppenhet i Sveriges offentliga förvaltning. Skall nu kyrkfolk och skattebetalare tvingas bekosta främmande regeringars förtryck och vanstyrelse? Ekonomiskt vitala och humant organiserade folkstyren norr om gränsen skulle främjat fredlig maktglidning till den svarta majoritetens fördel i själva Sydafrika; diktatur och inkompetens bekräftar boernas mistro mot framtida svart självstyrelse. Amnestys och Rädda Barnens ledning, ja, SIDA:s egna tjänstemän avkräver nu våra journalister och politiker en hederligare avrapportering av hur hjälpen tillgick och dess eventuella resultat. Kyrkfolk kräver hårdare tag mot förskingringar, personligt godtycke vid betygssättning och inträdesprov samt sexuella övergrepp lärare-elev på missionsstationerna.

Debattpionjär är Svenska Missionsförbundet vars skolor och sjukhus i Zaire först beslagtogs av general Mobuto (själven av Afrikas mest framgångsrika privatkonter) och sedan förskingrades. Mobuto vill nu få missionsvännerna att till dryg kostnad återuppbygga det förskingrade. De frågar sig självfallet vilka garantier de kan få mot nya missbruk och hur missionen framgent bör uppträda mot regeringar som förtrycker eller misshandlar deras trosfränder. I våra skolor och massmedia är debatten i ämnet mer lågmäld, i biståndsländerna förbjuden. Svenska skolor sysslar ju flitigt med vårt eget demokratiska genombrott — tycker f.d skolminister Lena Hjelm-Wallen att rakt motsatta mål bör gälla för bistandsarbetet? Eller tror kanske bistandsministern

att afrikanska negrer är för dumma för att rösta, fast deras rasfränder kan — i Nord- och Sydamerika?

Den store Uppsalajuristen Stig Strömholm påpekade nyligen i dessa spalter att de borgerliga partierna efter Olof Palmes död fått lättare att själva välja vad vår offentliga debatt bör ta upp. Timmen borde äntligen vara inne att utkräva regeringens ansvar för Afrikas politiska frihet, för dess skändligt villkorlösa stöd åt afrikanska diktaturer! Skall inte vår traditionella neutralitet äventyras av lika urskillningslöst stöd åt väpnade "befrielseörelser" bör vi dessutom ange en glasklar MÅLSÄTTNING för den del av vår utrikespolitik som inte gäller våra välförstådda egenintressen. Förutom kapprustning, miljöproblem och fattigdom bör vi bekämpa varje hot mot den enskildes fri- och rättigheter, borta som hemma, aldrig någonsin knäsetta förtryck av grupper, stammar eller folk, i något enda biståndsland! Om detta bör enighet kunna råda, över alla partigränser.

Varför har Afrika misslyckats?

Men i medicinen går diagnosen före anamnesen — läkaren måste känna patientens sjukdom, innan han botar den. Visst har Afrikas politiska ledare varit överkänsliga för kritik. Men nu har Sydeuropas "svarta" diktaturer fallit. Fast Östeuropas "röda" kvarstår diskuteras deras misstag allt öppnare — t o m av Sovjetledningen, från Gorbatjov och neråt. Latinamerika demokratiseras. Spanske kungen vill ha sitt eget "samvälde" för att bortom haven stödja samma demokratiseringssträvanden som lyckats så bra i hans eget land. Koreas opposition växer,

Taiwan följer snart Filippinerna i spåren. Indien har alltid haft fria val, själva arabvärlden har sina liberaliseringstendenser!

Varför går svarta Afrika ensamt åt motsatt håll? Dess enda ursäkt är att svaren på de pinsamma frågor vi här ställt stundom fått folk att förakta den svarta rasen — inte dess förtryckare. "De har bött in på civilisationens portar sedan faraonerna", säger man i Sydafrika. "Ändå har de aldrig byggt någon egen kultur, utvecklat ett eget skriftspråk, en egen högre religion, teknologi eller politisk doktrin. Det finns bara en svart Nobelpristagare — i litteratur — förutom blandrasamerikanen Ralph Bunche, i fred. Men fred är inte Afrikas specialitet: över hela kontinenten pågår ständiga krig! Afrika sålde sina egna barn i slaveri åt främlingar som avskaffat slaveriet hemma hos sig; svarta kungar gör än i dag vad de vill — i hem som stat. Den som aldrig kritiserat sina egna ledare förtjänar inte friheten. Vår vita diktatur skulle strax ersättas av en 'styrd' eller 'afrikansk' demokrati som de säger. De svarta stater (Etiopien, Haiti och Liberia) som varit fria längst är också de sjukaste. Negrer tror makt är till för att missbrukas."

Fast överdrivna innehåller sådana uttalanden en sanningskärna som kräver förklaring. Afrikanerna skyller på kolonialism och slavhandel. Men portugiserna höll sig längs kusterna, Afrikas inre "upptäcktes" först på sent 1800-tal. Slavar har alltid funnits i Afrika: där mötte slavhandlarna varken aktivt motstånd (som hos araber och asiater) eller passivt, som indianernas. Medan de senare hellre begick självmord än att förslavas, deltog afrikanska hövdingar med liv och lust i

trafiken. Sådant vill afrikaner inte ens höra, fast både araber och kineser själva tar upp frågan varför deras kulturer hal-kade på efterkälken.

Välanpassad ras — föråldrad samhällsstruktur

Idén att de svarta skulle vara en "underlägsen ras" har inte avhört sen kriget. Nobelpristagare Shockley (transistorns uppfinnare) avkrävde nog sin amerikanska akademi en vetenskaplig undersökning av eventuella ärftliga skillnader mellan våra huvudraser. Men varför skulle resultatet odelat utfalla till vår egen fördel? Genetikerna anser de svarta vara en sen men lyckad anpassning till tropiska klimat, med extrafin hörsel och immunitet mot sjukdomar. I djungeln — världens artrikaste miljö — finns riklig och varierad kost; rovdjur, sjukdomar och parasiter begränsar där befolkningen, inte hunger eller köld. Varje incitament till teknisk utveckling saknas alltså; jägarsamhällets attityder kan fortleva in i våra dagar.

Afrikanen är lojal mot människor — inte lagar eller institutioner. Han tål inte fasta tider; arbete med jorden blir oftast kvinnogöra. Men han är modig inför döden och andra svåra skickelser. Kulturfolken kring Medelhavet och längre österut har i tusentals år anpassat sig till intensivt jordbruk och stora städer med många stolta specialister. Just medelklassen — mellan härskarna och den breda massan — har frambragt stora skriftspråk, historia, litteratur och filosofi. Primitiva minnesmärken, riter och myter har den omformat till varaktiga, utgrenade institutioner. Kinesernas mandarinutbildning,

muslimernas pilgrimsfärder, katolikernas och buddhisternas munkordnar, Europas universitet och våra egna folkrörelser har enat nationer och motverkat diverse missbruk.

Villkor för framsteg

Afrikas brist på bred, välutbildad medelklass har i hög grad fördröjt dess ekonomiska och politiska utveckling. Kan då en sådan klass och dess borgerliga värderingar överföras härifrån till Afrika? Eller har den (som socialisterna tror) redan spelat ut sin roll? Den frågan måste vi nu våga ställa. Max Weber såg kristen moral som västerlandets samlade erfarenhetsfond, ett nödvändigt villkor för att en komplicerad civilisation skall fungera. Dagens "strukturelister" beklagar att kyrkorna inte i tid utbildade infödda ledare, och påpekar att bara det framgångsrika Ostasien frambragt ett lika användbart värdesystem. Det svarta Afrika — som saknar varje infödd tradition av detta slag — är givetvis i sin fulla rätt att välja mellan andras, eller utveckla sin egen. Men för att fungera behöver det ändå några enkla regler att lita på, det vet de som gjort affärer därnere. En inhemsk medelklass som vill klättra upp för samhällsstegen behöver bäst sådana regler, kan också bäst formulera och inskräpa dem.

Men Afrikas stater är för små, fattiga och splittrade att ensamma bära upp en medelklass som mot maktgalna politiker, hyrd soldatesk och utländska bolag kan sätta ett gemensamt språk och fasta värderingar. Vill Afrika forma sin egen livsstil och teknik måste det därtill medge ett friare flöde av människor, pengar och

idéer över en större region. Annars måste vart enskilt land även fortsättningsvis lita på våld inåt, tiggeri utåt. De första afrikanska politikerna drömde också om en afrikansk union, men i dag har kolonialisternas hastigt dragna gränser blivit heliga. Följden blir inte europeisk frihet, utan asiatiskt förtryck. Missionärerna satsade ju på kustfolken som besegrats först och lärt sig mest; kanske kunde de bildat ett stadsförbund längs hela kusten, om de fått hållas. Men ibos i Västafrika och kongofolket vid sin flodmynning längre söderut har sedan dess underkuvats av de primitiva stammar inåt land som inte satsade på utbildning och köpenskap utan blev poliser eller soldater. Inte ens kustfolkens språk slog igenom; istället blev Östafrikas gamla slavhandlarjargong swahili ett slags lingua franca. Splittringen på kyrkor och kolonialspråk är påtaglig. Mer makt hade de afrikaner som på medeltiden övergick till islam; denna religion rycker alltjämt framåt. Tills afrikanerna funnit sin egen syntes, topprids Afrika av arméer, styrda av en diktatorsklubb för inbördes beundran.

Olika strategier

Vill vi inte ha det så, bör vi istället satsa på kuststädernas mellanskikt; "de allra fattigaste" når vi ändå aldrig fram till. Västafrika dras redan in i USA:s, EG:s och Brasiliens privatekonomiska system — av underleveranser, utbildning, gästarbeteri, turism och kulturella kontakter. USA skapar frizoner i Asien — briter och fransmän gjorde något liknande i Gambia och Gabon. Afrikanerna lät aldrig enskilda stammar — i Zaire eller Nigeria — bryta sig ut; på sin höjd fick de i vissa delsta-

ter söka sin egen väg. Fick kustfolken ändå samarbeta över riksgränserna i någon form skulle ingen enskild stam kunna förtrycka dem. För att minska Västafrikas utlandsberoende bygger nu EG vägar, järnvägar, telenät osv. Aids och hotet från Sydafrika gör samarbetet ännu angelägnare.

Vår svenska insats

För att demokratisera våra biståndsländer behöver vi stöd i en kunnig och ambitiös afrikansk medelklass — med fasta ideal och offervilja, som i första hand tänker på sitt land och folk, inte på förmåner åt sig själva och sin släkt. Fred och frihet skulle gynnas om vi satsade dels på kustfolken, dels på samarbete över Afrikas nuvarande "riksgränser". Visst kan frizoner längs kusterna gynna välutbildade minoriteter och politiska flyktingar på "jämlighetens" bekostnad, och enande med tvång bör absolut undvikas. Men vår hjälp bör ännu mindre befästa Afrikas rådande maktstruktur.

För att pröva mina idéer skisserar jag här en "maximallösning" som kan verka orealistisk i första hugget, men som medger oss större rörelsefrihet — utan att vi kan anklagas för "otillbörlig inblandning". Hittills har vi ju bara ifrågasatt valet av biståndsländer; mången debattör menar att vi inte ens bör svika brottsliga regeringar, för de styr kanske "oskyldiga" folk. Logiken är inte alldeles klar; motsatt argument användes mot Francos Spanien, överstarnas Grekland och nu det vita Sydafrika. Men de flesta borgerliga debattörer har ändå enats om att stoppa biståndet till Kuba och Vietnam; Etiopien och Sri Lanka för ju dessutom utrot-

ningskrig mot etniska minoriteter hellre än att ge dem yttrandefrihet och självstyre.

Maximilösning

I stater som tillät någon förenings- och yttrandefrihet och inte brukade våld mot minoriteter kunde vi förr stödja konkreta och lättkontrollerade projekt som gynnade hälsa, kunskaper och frihet hos en bred medelklass. Tyvärr övergavs den linjen på Olof Palmes tid. Nu bör sådana projekt kunna återupptas! Nykterhetsrörelsen har redan byggt upp folkrörelser i Senegal och Gambia. Missionsförbundet har förlagt försöksstationer till mer utvecklade och demokratiska uländer (Ecuador) för att samla erfarenheter som kan användas i Afrika; socialisterna använder väl Nicaragua på samma sätt? SIDA borde självt förbereda Afrikas demokratiska frigörelse genom att stödja skolor och folkrörelser åt Afrikas kustfolk. Varför inte låta SIDA friköpa en hamnstad som Mombasa eller Zanzibar, en ekologiskt hotad kuststräcka eller kongofolkets gamla hemland, som nu delats mellan Angola, Zaire, Kongo och Gabon? Där kunde vi bygga upp ekonomiskt självbärande och politiskt mogna frizoner, åt våra egna företag, åt lokal

medelklass men också åt de flyktingar som nu avvisas här hemma!

Det vore bättre än att – som nu – bekosta budgetunderskott, gäldräntor, byråkratlöner och vapenköp utomlands åt diktatorer eller terrorgrupper. Vill vi verkligen väpna en stat (t ex mot Sydafrika) bör vår svenska vapenindustri först och främst komma ifråga – om nu detta är förenligt med Sveriges neutralitet och vår strävan att lösa konflikter på fredlig väg? Vi bör aktivt och medvetet motarbeta ALLA diktaturer! Sydafrikas övertag är ju dess ekonomi: invandrare från randstaterna flockas dit och ersätter missnöjt folk inom landet. Hellre än att isolera Sydafrika borde vi få randstaterna att fungera bättre, politiskt som ekonomiskt. Östafrika måste då utveckla en lika vital inre marknad som Västafrika och Ostasien redan gjort. Vill vi nu att ingen enskild släkt eller stam skall dominera bör vi liksom EG satsa på vägar, järnvägar, flygplatser, telefonnät, etersändare, bokförlag, tryckpressar och läroanstalter över gränserna, utom diktaturernas kontroll. Först då kan Östafrika frigöras från lyximport, ockerlån och allmosor, avskriva de gamla delstaternas skulder i en enda kollektiv statsbankrutt, och gå upp i en ny förbundsstat. Varför skall vi betala diktatorernas tidigare missgrepp?